

УДК 341.1: 341.9

**МІЖНАРОДНИЙ МОРСЬКИЙ КОМІТЕТ ЯК ОДНА З ПРОВІДНИХ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ УНІФІКАЦІЇ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА**

Покора І.Є., аспірант

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, Україна
pokora@gmail.com*

Статтю присвячено розгляду питань щодо особливостей функціонування Міжнародного морського комітету з початку його заснування. З'ясовано статус і структуру цієї організації, окреслено сучасні та перспективні тенденції розвитку його діяльності.

Ключові слова: міжнародне приватне морське право, Міжнародний морський комітет, Асоціація міжнародного права, міжнародна конференція, Міжнародна морська організація.

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ МОРСКОЙ КОМИТЕТ КАК ОДНА ИЗ ВЕДУЩИХ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СФЕРЕ УНИФИКАЦИИ НОРМ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО МОРСКОГО ПРАВА**

Покора И.Е.

*Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
ул. Дворянская, 2, г. Одесса, Украина
pokora@gmail.com*

Статья посвящена рассмотрению вопросов относительно особенностей функционирования Международного морского комитета с начала его основания. Выяснены статус и структура этой организации, определены современные и перспективные тенденции развития ее деятельности.

Ключевые слова: международное частное морское право, Международный морской комитет, Ассоциация международного права, международная конференция, Международная морская организация.

**INTERNATIONAL MARITIME COMMITTEE AS ONE OF THE LEADING
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN UNIFICATION OF THE RULES
OF INTERNATIONAL PRIVATE MARITIME LAW**

Pokora I.Ye.

*Odessa I.I. Mechnikov national university, str. Dvorianska, 2, Odessa, Ukraine
pokora@gmail.com*

The article deals with the issue concerning the activity of the Committee Maritime International as an international non-profit organization, which has occupied a leading position in the process of unification of private international maritime law. Having studied the process of the foundation of Committee Maritime International, as well as analyzed the main objectives, structure and directions of its activity during the whole period of its functioning, it can be concluded that Committee Maritime International has been virtually the only international organization, which specifically dealt with the unification of maritime law, for about seventy years. As a result of the study of the Committee's Maritime International activity since its foundation to the present time, the author finds some restriction of the Committee's Maritime International authority after the foundation of IMO. Based on the foregoing, the author makes a conclusion that a scope of the Committee's Maritime International activity should be expanded: in addition to the traditional work on the unification of maritime law by international conventions there should be involved other tools which contribute substantially to the harmonization of international shipping commerce such as model rules, uniform customs etc.

Key words: private international maritime law, International Maritime Committee, International Law Association, international conference, International Maritime Organization.

Суцільна глобалізація й тісна співпраця держав та інших суб'єктів приватноправових відносин у правовій, економічній та інших сферах сьогодні є безперечними напрямками розвитку міжнародних відносин. Світова спільнота погоджується, що забезпечення й поглиблення інтернаціоналізації не можливе без подальшого створення єдиних правових норм, чого можна досягнути, зокрема, через прийняття міжнародних конвенцій.

Проте необхідно зауважити, що така одностайна думка панувала не завжди. Так, проблема уніфікації у сфері міжнародного приватного морського права гостро постала наприкінці XIX століття, коли важливість торговельного мореплавства для економіки багатьох країн зростає, а велика кількість національних законів, які по різному регулювали ці відносини, гальмувала процес взаємодії. Саме в цей період було створено Міжнародний морський комітет (далі – ММК) – одну з провідних організацій у світі (тривалий час єдину), що займається питаннями уніфікації у сфері торговельного мореплавства.

На наш погляд, питання щодо історичного становлення, започаткування діяльності, структури, завдань, тенденцій розвитку ММК та його значення в сприянні єдності норм міжнародного приватного морського права не є достатньо дослідженим українськими науковцями, хоча його висвітлення є безперечно необхідним, оскільки саме ця організація вже майже півтора століття проводить активну роботу з уніфікації норм у сфері морського права та має великий вплив у цій галузі.

Окремі аспекти цього питання висвітлювалися в праці радянських учених Г.Г. Іванова та О.Л. Маковського [1]. Більшу увагу приділяли питанням діяльності ММК закордонні науковці, зокрема У. Баксі [2], А. Лілар [3], К. Ван Ден Бош [3], Н.Х. Фролі [4], А.Н. Янопулос [5], Ф. Візвол [6] та ін.

Мета дослідження – узагальнити уявлення про основні завдання й напрями діяльності ММК в історичній ретроспективі, а також на сучасному етапі, зробити прогноз майбутніх напрямів роботи ММК.

Для досягнення поставленої мети необхідним є розв'язання таких завдань:

- дослідження процесу створення ММК як міжнародної неурядової неприбуткової організації;
- вивчення питань статусу, структури, особливостей діяльності ММК із часів заснування до сьогодення, а також аналіз ролі ММК в різні періоди його існування.

Коріння зусиль щодо уніфікації у сфері міжнародного морського приватного права сягають ще XVII століття, коли було зроблено спробу «універсальної» кодифікації єдиних принципів, що містилися в різних середньовічних морських кодексах. Ці прагнення були підтримані юристами, які спеціалізувалися в галузі морського права, на початку XIX століття, коли було також визнано, що суди з морського права мали компетенцію судів міжнародного права. У другій половині XIX століття, коли в національних законодавствах багатьох країн світу «з'явилися» колізійні норми, прагнення до єдності в галузі морського права отримало додатковий імпульс [6].

У цей період із метою забезпечення єдиного врегулювання всіх правовідносин, які стосуються морської сфери, створюється декілька асоціацій: у 1857 р. в Лондоні – Національна асоціація соціальних наук, яка в 1864 р. склала перші кодифіковані норми щодо загальної аварії; у 1873 р. – Асоціація для реформування й кодифікації права народів, «колиска» Асоціації міжнародного права, що сприяла прийняттю Йорк-Антверпенських правил 1890 р.; трохи пізніше було створено Інститут міжнародного права в Генті, який посприяв прийняттю Віденських міжнародних конвенцій [3, с. 6].

На початку 1880-х рр. планувалося проведення дипломатичної конференції для здійснення запропонованої кодифікації, і таку конференцію було організовано й проведено урядом Бельгії в Антверпені в 1885 р. Проте ні конференції 1885 р., ні другій дипломатичній конференції, що проходила в Брюсселі в 1888 р., не вдалося виконати поставлені амбітні завдання [6].

Саме того часу було створено Міжнародний морський комітет – міжнародну неурядову неприбуткову організацію, засновану в Антверпені в 1897 р., мета якої полягає в сприянні здійсненню всіма належними засобами й заходами уніфікації морського права в усіх його

аспектах. Для цього вона повинна сприяти створенню національних асоціацій морського права та співпрацювати з іншими міжнародними організаціями (стаття 1) [7].

Очевидно, що Міжнародний морський комітет офіційно було організовано як пряме продовження двох невдалих дипломатичних конференцій. Після конференції 1888 р. Асоціація міжнародного права (далі – АМП) втратила зацікавленість щодо продовження роботи над «великою» уніфікацією морського права. Тому АМП й тими, хто був зацікавлений у продовженні робіт з уніфікації, було погоджено, що для досягнення цієї мети має бути сформовано спеціальну організацію [6].

Про угоду з АМП було оголошено в циркулярному листі Міжнародного морського комітету від 2 липня 1896 р. Таким чином, цікавим є те, що ММК вже існував і функціонував, принаймні обмежено, протягом деякого періоду до дати його офіційного створення в 1897 р. [6].

Принаймні деякі особи, відповідальні за формування Міжнародного морського комітету, брали участь у спробах з уніфікації попередніх десятиліть. Серед них були визнані засновники ММК: Л. Франк – антверпенський морський адвокат, а пізніше бельгійський міністр колоніальних справ і керівник банку Бельгії, який був визнаним родоначальником концепції «Велика уніфікація морського права», Ш. Лежан – бельгійський морський страховик, О. Бернар – Президент Палати депутатів і голова банку Бельгії, який згодом став прем'єр-міністром Бельгії. До цих трьох засновників приєдналися члени бельгійського уряду, судових органів та адвокатури, судовласники, диспашери, страховики й торгівці, які підписали другий циркулярний лист у серпні 1896 р. Цим листом пропонувалося сформувати Бельгійську асоціацію з уніфікації морського права. На першому засіданні асоціації, що відбулося в Антверпені 22 листопада 1896 р., О. Бернара було обрано президентом, Ш. Лежана – віце-президентом, а Л. Франка – генеральним секретарем. Не є випадковим збігом, що цих же осіб було обрано на такі ж позиції в Міжнародний морський комітет. Отже, цей факт разом із заявами, зробленими у виступі на першому засіданні Асоціації Ш. Лежаном, є свідченням того, що русійні сили були ідентичними у формуванні як ММК, так і Бельгійської асоціації з уніфікації морського права [6].

Бельгійський рух було швидко підхоплено в інших країнах. Засновники Міжнародного морського комітету, а також представники інших країн (Данії, Франції, Німеччини, Італії, Нідерландів, Норвегії й Великобританії), які проводили активну роботу з організації національних асоціацій із морського права, зібралися в Брюсселі в червні 1897 р., щоб офіційно заснувати Міжнародний морський комітет як головну міжнародну організацію, яка продовжуватиме спроби уніфікувати світове морське право, а також прийняти конституцію ММК. Ця перша міжнародна конференція ММК безпосередньо привела до утворення декількох нових національних асоціацій-членів. І хоча Бельгійська асоціація з уніфікації морського права відзначила своє сторіччя в 1996 р., а ММК не скликав свою сторічну конференцію до 1997 р., зараз зрозуміло, що ММК фактично (неофіційно) уже існував, хоча й протягом короткого періоду часу, коли його складові національні асоціації-члени лише засновувалися [6].

На Антверпенській конференції 1897 р. ММК прийняв дуже коротку й дещо розпливчасту Конституцію, яка діяла, доки на Лондонській конференції два роки потому не було прийнято нову довшу та значно складнішу конституцію. У ній було закріплено такі положення: вважати членів-засновників титулованими членами за правом, встановити обмеження для кількості титулованих членів (9) на країну, встановити кількість делегатів національних асоціацій-членів (6), створити «Постійне бюро» як тимчасовий орган управління ММК, що функціонує між конференціями. У Конституції ММК ранніх років існування закріплювалося проведення щорічних міжнародних конференцій, які також виконували функції генеральної асамблеї, а отже, не присвячувалися винятково обговоренню й прийняттю проектів і резолюцій.

ММК зустрічався періодично на міжнародних конференціях, які об'єднували представників асоціацій, обговорювали й оцінювали підготовчу роботу, що проводилася асоціаціями-членами або спеціальними субкомітетами, а за необхідності оцінювали за допомогою більшості голосів асоціацій, які були представлені, проекти угод, що стосувалися галузі морського права. Роботи проводилися дуже розсудливо й виважено; щоб у результаті отримати проект міжнародної конвенції, національні асоціації-члени, міжнародні субкомітети та самі міжнародні конференції мали зібрати, порівняти, відібрати й виключити багато елементів порівняльного права, щоб нарешті дійти до «спільного знаменника» та створити єдину норму-регулятор відносин у сфері торговельного мореплавства [3, с. 15].

Однак усі ці зусилля могли зійти нанівець, якщо вищезазначені тексти не отримають сили закону. Розуміючи це, засновники Міжнародного морського комітету шукали шляхи створення міжурядової організації, яка, як передбачалося, діяла б на постійній основі, отримувала б проекти конвенцій та приймала б їх до обговорення з метою подальшого створення міжнародних конвенцій із заданої теми. Незважаючи на те, що така задумка здавалася зухвалою, уряд Бельгії погодився приймати проекти документів ММК, щоб скликати уряди для дипломатичних конференцій і бути депозитарієм засобів для ратифікації конвенцій [3, с. 15-16].

Уже згадувані невдалі дипломатичні конференції 1880-х рр. також заклали основу для партнерства між урядом Бельгії та ММК, що привело до знаменитої серії Брюссельських дипломатичних конференцій із морського права. Ці конференції розглядали та в підсумку приймали конвенції й протоколи, підготовлені ММК протягом восьми десятиліть до появи Юридичного комітету Міжнародної морської організації, і проводилися в період з лютого 1905 р. по грудень 1979 р. [6].

З точки зору міжнародного права кожен таку сесію дипломатичної конференції можна назвати окремою міжнародною конференцією: вона мала свій склад учасників, сама створювала свої органи, не була пов'язана рішеннями попередньої сесії, тобто була цілком самостійною й автономною, а не просто черговим етапом роботи постійно діючої міжнародної організації [1, с. 41].

Вважаємо за доцільне зазначити про деякі конституційні недоліки, які було виявлено протягом перших шести десятиліть існування ММК, а також заходи, вжиті для їх усунення. Мадридська конференція 1955 р. прийняла конституцію, яка започаткувала перехід до сучасної структури ММК. Було створено Адміністративну раду, якій було передано більшість функцій, що спочатку належали Постійному бюро. Підставою для цих змін у структурі було те, що Постійне бюро з прийомом нових національних асоціацій-членів стало набагато більшим, ніж було півстоліття тому, а частота міжнародних конференцій водночас знизилася. Таким чином, відповідальність Постійного бюро, яке зазвичай зустрічалося на щорічній основі, часто охоплювала три або чотири роки між конференціями, окрім шестирічного (1914-1920 рр.) і десятирічного (1937-1947 рр.) періодів у воєнний час, коли міжнародні конференції не проводилися [6].

До кінця 1960-х рр. стало зрозуміло, що міжнародна конференція вже не могла слугувати вищим законодавчим органом ММК, Постійне бюро стало занадто громіздким як для тимчасового органу управління, а Адміністративна рада була занадто обмеженою для представлення національних асоціацій-членів як керівний орган. Отже, Антверпенська конференція 1972 р. повністю присвячувалася реформуванню конституційної структури ММК. Тепер передбачалося, що міжнародна конференція скликається з три- або чотирирічними інтервалами, а верховним органом ММК призначається щорічна Генеральна асамблея національних асоціацій-членів. Постійне бюро й Адміністративна рада замінялися Виконавчою радою, що складалася зі службовців ММК та 6 представників, які обиралися Асамблеєю на трирічний термін.

Наступна Конституція ММК, прийнята Асамблеєю Генуї в 1992 р., призначалася для завершення реструктуризації ММК. Нею було встановлено, зокрема, кількість віце-президентів (2), а також було включено їх до Виконавчої ради. До того ж було створено Тимчасове членство для осіб із країн, де національні асоціації-члени перебувають у процесі формування, а також Почесне членство за видатні заслуги перед ММК. Крім цього, було уточнено умови щодо Консультативних членів, які призначені для підтримання тісних робочих відносин з іншими міжнародними організаціями. Нині консультативне членство надано 17 організаціям, 2 з яких носять міжурядовий характер; додатково ММК має тісні робочі відносини з іншими міжнародними урядовими й неурядовими організаціями, які за структурних причин не можуть стати консультативними членами [6].

Після конституційних реформ 1992 р. залишилося вирішити ще декілька структурних питань. Одним із них було обмеження кількості титулованих членів у національних асоціаціях-членах, яке було скасовано статтею 3 Конституції ММК на Міжнародній конференції в Сінгапурі в 2001 р. Інше питання, яке постало у зв'язку з наданням у 1997 р. Міжнародному морському комітету Організацією Об'єднаних Націй консультативного статусу, стосувалося юридичного статусу ММК. Хоча ММК визнавався бельгійським урядом і навіть мав неоподатковуваний статус, фактично він не мав статусу юридичної особи. Тому в 2001 р. до статті 2 Конституції ММК було внесено відповідні зміни, а 9 листопада 2003 р. король Бельгії Королівським указом проголосив ММК міжнародною неприбутковою асоціацією [6].

Сьогодні ММК має Виконавчу раду, що складається зі службовців і радників з усього світу, її членами є більше 55 національних асоціацій морського права. У цілому ММК складається близько з 11 тисяч людей у всьому світі, пов'язаних так чи інакше з морським правом. Серед них є, зокрема, юристи, комерсанти в судноплавній галузі й вантажній промисловості, страховики та брокери, банкіри та інші [4].

Спочатку діяльність ММК фокусувалася виключно на приватному праві. Проте, враховуючи все більше залучення ММК до питань публічного права, свідченням чого є прийняття ним у співпраці з іншими організаціями таких конвенцій, як Конвенція про уніфікацію деяких правил про імунітет державних суден 1926 р., Конвенція про уніфікацію деяких правил про морські привілеї та морську заставу 1926 р., Конвенція про уніфікацію деяких правил про цивільну юрисдикцію в справах про зіткнення суден 1952 р., Конвенція про обмеження відповідальності власників морських суден 1957 р., Конвенція про відповідальність операторів ядерних суден тощо [3, с. 18], а також зростаючий зв'язок між приватним і публічним правом, Конституція ММК 1992 р. поширила сферу дії комітету на «морське право у всіх його аспектах».

Слід зауважити, що не лише структура ММК помітно змінилася в післявоєнний період. З утворенням Юридичного комітету Міжнародної морської організації (далі – ІМО) у 1968 р. роль організації дипломатичних конференцій у галузі морського права перейшла від уряду Бельгії до ІМО. Це в жодному разі не зводить підготовчу роль ММК нанівець, оскільки міжнародні субкомітети та наступні конференції ММК проводили початкову підготовку майже всіх конвенцій, що розглядалися Юридичним комітетом ІМО, за винятком декількох, які належали до сфери міжнародного публічного права або не мали успіху. Комітет продовжував складати проекти конвенцій для розгляду й прийняття ІМО та Конференцією ООН із торгівлі й розвитку (далі – ЮНКТАД) спільно.

Деякі фахівці стверджують, що значення ММК зменшилося порівняно з тим, яке він мав у період барона А. Лілара, обґрунтовуючи це тим, що сфера морської світової торгівлі вже не захоплює суспільну увагу та не має поваги попередніх поколінь. Причину того, що галузь потерпає від нестачі уваги широкої громадськості, вони знаходять у нехтуванні завданнями культивування, освіти й залучення значної кількості молодого покоління економістів, бізнесменів і вчених, а також національних і міжнародних політичних діячів до справ, якими

займається ММК. Дослідники зазначають, що продовження цієї недбалості заважатиме досягненню мети міжнародної однаковості у сфері морського права, галузевих практик і торгових звичаїв [6].

Враховуючи історичні свідчення, що в морському правовому полі серед усіх міжнародних міжурядових організацій ММК мав найбільший успіх у прийнятті міжнародних конвенцій та наданні їм чинності, нині здається доцільним обдумати необхідність змін щодо методів роботи ММК. Головним завданням Міжнародного морського комітету вже не може бути формулювання міжнародних конвенцій: традиційний процес переговорів, доопрацювання, прийняття й ратифікації конвенцій є занадто тривалим і трудомістким, отже, рішення надходять надто пізно, щоб бути ефективним механізмом вирішення актуальних проблем. У зв'язку із цим ІМО та деякі інші міжнародні міжурядові організації почали використовувати методи практично «миттєвої поправки» технічних вимог у міжнародних конвенціях, проте цей метод не підходить для внесення поправок в основні положення конвенцій із морського права. Якщо традиційні роботи над конвенціями мають залишатися важливою частиною майбутньої діяльності ММК, особливо в тих сферах, де змішуються публічне та приватне право, то іншим пластом роботи ММК має стати розвиток і зміна звичайного права, яке бере початок в узгоджених стандартизованих практиках галузі, що досі залишаються основою міжнародного морського права в його щоденному застосуванні. Тимчасом як ММК буде брати участь у подальшій розробці стандартизованих практик, він буде досягати мети міжнародної єдності у сфері міжнародного морського приватного права [6].

Ще однією галуззю роботи ММК, що сприятиме досягненню міжнародної єдності, може стати розробка типових національних законів, які часом є більш ефективним вирішенням деяких проблем, ніж будь-які міжнародні конвенції або стандартизовані підходи практики. Другим напрямом роботи є сфера освіти, яка має включати в себе заходи щодо підвищення обізнаності як на регіональному рівні, наприклад під егідою ЕСКАТО (Економічної та соціальної комісії для Азії і Тихого океану), так і на рівні окремих країн, що розвиваються. Не менш важливою частиною просвітницької роботи є подальше проведення міжнародних конференцій ММК, семінарів і колоквиумів в урядових органах і в засобах масової інформації [6].

Отже, головним завданням для Міжнародного морського комітету в XXI столітті є продовження своєї роботи та підвищення її видимої корисності в сучасному світі.

З огляду на все зазначене безсумнівно є те, що Міжнародний морський комітет було створено тоді, коли світова економіка потребувала уніфікації норм у сфері торговельного мореплавства. Тривалий час він залишався практично єдиною організацією, що займалася розробкою міжнародних конвенцій із міжнародного морського приватного права. Незважаючи на те, що після створення Юридичного комітету ІМО ММК передав частину своїх функцій і повноважень ІМО, він залишається впливовою організацією та проводить постійну плідну роботу з продовження уніфікації норм у сфері морського права. Однак, беручи до уваги загальну світову тенденцію міжнародної співпраці, політика ММК поступово переглядається, щоб комітет міг займатися не лише створенням нових конвенцій, а й установленням єдності норм у більш широкому смислі, працюючи над звичасвим правом та приймаючи типові закони для різних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов Г.Г. Международное частное морское право / Г.Г. Иванов, А.Л. Маковский. – Л. : Судостроение, 1984. – 280 с.
2. Baxi U. Unification of private maritime international law through treaties : an assessment / U. Baxi. – Adyar, Madras : St. Louis Institute Press, 1967. – 91 p.
3. Lilar A. Le comité maritime international, 1897–1972 / A. Lilar, C. Van Den Bosch // Internat. Maritime Committee, 1972. – № 6. – P. 5-15.

4. Frawley N.H. A Brief History of the CMI and its Relationship with IMO, the IOPC Funds and other UN Organisations N.H. Frawley [Electronic resource] // Comité Maritime International. – 2011. – January 7. – Access mode : <http://comitemaritime.org/Relationship-with-UN-organisations/0,27114,111432,00.html>.
5. Yiannopoulos A.N. The Unification of Private Maritime Law by International Conventions / A.N. Yiannopoulos // 30 Law and Contemporary Problems. – 1965. Spring. – P. 370-399.
6. Wiswall F.L. A Brief History [Electronic resource] / F.L. Wiswall. – Access mode : <http://www.comitemaritime.org/A-Brief-History/0,27139,113932,00.html>.
7. The CMI Constitution [Electronic resource]. – Access mode : <http://comitemaritime.org/Constitution/0,2756,15632,00.html>.

REFERENCES

1. Ivanov G.G., Makovskiy A.L. *Mezhdunarodnoe chastnoe morskoe pravo* [Private International Maritime Law]. – Leningrad : Sudostroenie, 1984. – 280 p.
2. Baxi Upendra. Unification of private maritime international law through treaties : an assessment / Upendra Baxi. – Adyar, Madras : St. Louis Institute Press, 1967. – 91 p.
3. Lilar A. and Van Den Bosch Carlo. Le comité maritime international, 1897-1972 / Albert Lilar and Carlo Van Den Bosch. – Internat. Maritime Committee, 1972. – P. 5-15.
4. Frawley Nigel H. A Brief History of the CMI and its Relationship with IMO, the IOPC Funds and other UN Organisations [Electronic resource] : Nigel H. Frawley. Comité Maritime International. – January 7, 2011. – Access mode : <http://comitemaritime.org/Relationship-with-UN-organisations/0,27114,111432,00.html>. – Назва з екрана.
5. Yiannopoulos A.N. The Unification of Private Maritime Law by International Conventions [Text] / AN Yiannopoulos // 30 Law and Contemporary Problems. – 1965. Spring. – Pp. 370-399.
6. Wiswall F.L. A Brief History [Electronic resource] : FL Wiswall. A Brief History. . – Electron. dan. (1) file. – Access mode : <http://www.comitemaritime.org/A-Brief-History/0,27139,113932,00.html>. – Hosting Project function the s.
7. The CMI Constitution [Electronic resource] : The CMI Constitution. – Access mode : <http://comitemaritime.org/Constitution/0,2756,15632,00.html>.